Vliv vztahů zastoupení na kvalitu informací poskytovaných ověřovacími službami[#]

*Michal Bobek**

Audit účetní závěrky se již v minulosti stal významnou součástí světa financí a investic. Historie účetnictví uvádí příklady kontrol z antické minulosti (Costouros, 1978, s. 41). Podstatnější byl ovšem vývoj na konci 19. století, kdy docházelo k investičním aktivitám po celém světě (Messier aj., 2008, s. 5). Význam auditu podstatně vzrostl s nástupem obchodování s akciemi na burzách a vyvrcholil zavedením povinnosti nezávislého auditu pro společnosti kótované na americké burze cenných papírů v letech 1933 a 1934 (Messier aj., 2008, s. 5).

Audit je v současném ekonomickém uspořádání nezpochybnitelnou součástí informační povinností účetních jednotek, jelikož zvyšuje hodnotu ekonomických informací, které jsou poskytovány. Význam auditu potvrzují mnohé studie, jež dokázaly, že audit především koriguje nadhodnocená aktiva a výnosy (Kinney, Martin, 1994). Důvody, proč si společnosti nechávají závěrku auditovat, jsou různé. Některé tak činí kvůli povinnosti dané zákonem, jiné kvůli mateřské společnosti, zájmům partnerských subjektů, či dobrovolně. Ačkoliv se doposud hovořilo především o auditu, je potřeba si uvědomit, že audit je pouze jedním z mnoha typů ověření, které existují. V rámci specifických situací se může provádět také prověrka, auditor může ověřovat i odhady budoucího vývoje, kontrolovat nefinanční údaje či ověřovat interní kontrolní systém apod. Všechny typy služeb mají stejného jmenovatele, kterým je zvýšení kvality poskytovaných informací. Pro účely tohoto článku budeme dále používat především pojem ověřovací služby, který zastřešuje různé možnosti ověřování. Pokud bude použito slovo audit, bude opravdu znamenat audit tak, jak je chápán podle zákona 93/2009 Sb. o auditorech. Pojmosloví, které budeme používat, však bude vycházet především z ekonomického pojetí ověřovacích služeb.

Oblast ověřovacích služeb je zasažena vlivy vztahů zastoupení, které vznikají mezi zainteresovanými subjekty. Vlivem vztahů zastoupení dochází ke snížení hodnoty informací, které jsou ověřovacími službami poskytovány. Vzhledem ke specifiku ověřovacích služeb se snížení kvality může projevit především u výroku a neopravených nesprávností, a tím pádem může vést k ovlivnění informací, které jednotlivé subjekty dostanou. Tento článek se zabývá oblastí vztahů zastoupení při provádění ověřovacích služeb. Tato oblast byla zpracována různými autory (např. Wallace 1987 či Francis a Wilson, 1988), ale žádný z těchto článků se nezabýval tím, jak vztahy zastoupení mohou ovlivňovat praktické podávání informací jednotlivým subjektům. Úkolem tohoto článku je určit, jak se mohou vztahy zastoupení projevit na správnosti vykazování a jak mohou ovlivnit jednotlivé subjekty, které jsou na činnosti podniku zainteresované. Důraz je kladen především na informační asymetrii, která může jednotlivé strany omezit.

Článek je rozdělen do čtyř kapitol. Nejprve jsou definovány jednotlivé zainteresované subjekty, následně jsou stručně charakterizovány vztahy zastoupení. Následuje hlavní část práce, která se zabývá jednotlivými typy vztahů zastoupení při provádění auditu a tím, jak tyto

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze, který je realizován v rámci institucionální podpory VŠE IP100040. Podkladem pro zpracování článku byl příspěvek „Vliv vztahů zastoupení na kvalitu informací poskytovaných auditem“, který byl prezentován na 13. ročníku doktorské konference FFÚ VŠE v Praze dne 1. 6. 2012.

^{*} Ing. Michal, Bobek, MBA. – doktorand; Katedra financí a oceňování podniku, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <xbobm04@vse.cz>.

vztahy mohou ovlivnit informační potřeby jednotlivých subjektů. Tato kapitola je členěna do několika subkapitol. Poslední kapitola představuje shrnutí celého článku.

Zainteresované subjekty

Literatura zabývající se vztahy zastoupení definuje především roli manažera a vlastníka, mezi kterými vztah zastoupení vzniká, přičemž příkladem této literatury je především Ross (1973), ale stejné prvky najdeme i u Akerlofa (1970), či Hlaváčka a Hlaváčka (2006). Pro vymezení vztahů zastoupení při provádění auditu ovšem budeme muset definovat více subjektů, které jsou na dění v účetní jednotce zainteresovány¹.

Stakeholders a shareholders

Prvním stupněm rozčlenění, které v tomto článku použijeme, je rozdělení na stakeholdery a shareholders, přičemž začneme s určením stakeholdera. Jak uvádí Carlon and Downs (2014, s. 141), při rešerši 5 časopisů v letech 2004–2008 bylo publikováno celkem 66 různých definic slova stakeholder. Sami autoři uvádí velmi obecnou definici stakeholderů jako „skupiny, které jsou zainteresovány na úspěchu nebo neúspěchu společnosti“ (angl. „Groups and individuals who have a stake in the success or failure of a business“), kterou dříve použil Freeman aj. (2010). V českém prostředí definoval Synek (2002, s. 4) stakeholdery jako „zákazníky a všechny ostatní, kteří jsou s vývojem podniku spjati“. Jednotlivé stakeholdery lze potom dělit do skupin, jak to provedl například Clarkson (1995), přičemž těmito skupinami se myslí právě zaměstnanci, dodavatelé atd. Nesmíme zapomínat na to, že speciální skupinou stakeholderů jsou i sami shareholdeři.

Shareholders, jak již překlad napovídá, jsou držitelé vlastnických podílů v účetní jednotce. Identifikace shareholdera by měla být relativně jednoduchá, jelikož shareholdeři jsou uváděni v obchodních rejstřících, v údajích zveřejňovaných burzami apod. Nesmíme sice zapomínat na problém anonymních akcií, a tedy zastřené vlastnictví (BusinessInfo.CZ, 2014), ale pro účely tohoto článku si můžeme dovolit od tohoto problému abstrahovat, jelikož nebudeme předpokládat, že by se skrytý vlastník pokoušel nějak zasahovat do procesu auditu jako jiný stakeholder. Tato situace ovšem v praxi může nastat a potom by musela být řešena samostatně. Dalším specifickým problémem může být uspořádání podniků v rámci skupiny, kde vlastník podílu není konečným majitelem, ale pouze článkem v řetězci. Tato problematika by ovšem neměla významněji ovlivnit pojetí shareholdera, jelikož ve výsledku dochází pouze k organizačnímu uspořádání u shareholdera. Náklady zastoupení v koncernech se zabýval např. Buus (2011).

Pro účely tohoto článku se jeví jako kritické provést správnou determinaci skupin stakeholderů. Samostatnou kategorií stakeholderů jsou shareholdeři. Dalšími významnými stakeholdery jsou manažeri a auditor. Zbytek stakeholderů budeme sumarizovat, protože pro účelu výsledků auditu mají stejné informační potřeby a motivy.

Majitelé účetních jednotek (tj. shareholders)

Majitelé jsou na účetní jednotce zainteresováni svými vklady, v případě menších podniků mohou být majitelé závislí nejen na příjmu z podnikání, ale i na mzdě, pokud jsou v účetní jednotce přímo zaměstnáni. Za předpokladu racionálního chování je tedy snahou majitelů především schopnost podniku generovat příjmy a maximalizovat tržní hodnotu podniku. Z pohledu teorie auditu jsou majitelé především v pozici objednatelů auditu (platí zejména u statutárního auditu), a pokud je odděleno řízení a vlastnictví podniku, má audit také preventivní roli, která má snížit náklady zastoupení (Marek, 2007). V tomto článku také nebudeme brát

¹ V článku budeme používat různé pojmy, jako je podnik, účetní jednotka a podobně, které vždy vyjadřují určitou entitu, která je provedením služby ovlivněna.

v potaz situaci, kdy se liší pozice jednotlivých shareholderů (minoritní a majoritní vlastníci, viz Marek, 2007), ale budeme předpokládat, že všichni mají stejnou váhu. Nebude-li v jednotlivých kapitolách uvedeno jinak, bereme v potaz rozdělení vlastnictví a řízení.

Manažeři

Manažeři jsou majiteli najímáni, aby řídili chod podniků. Rozdělení role vlastníka a manažera je běžné především u větších účetních jednotek, v rámci jejichž struktury se vlastník přímo nepodílí na každodenním řízení účetní jednotky, nebo se nepodílí na každodenním řízení všech jejich poboček. V rámci struktury účetní jednotky může být více úrovní managementu, pro účely tohoto článku bude management chápán jako celek, bez detailního upřesnění, jde-li o strategický, taktický, či operativní management. Jak determinuje literatura zabývající se vztahy zastoupení (např. Marek, 2007), primární snahou manažerů je maximalizace vlastního užitku.

Auditor

Pojem auditor budeme v tomto článku chápat velmi široce, a to jako jakoukoliv osobu, která provádí ověření informací, které vede ke zvýšení jejich ekonomické hodnoty. Auditor může být jak fyzickou osobou, tak právnickou osobou, která splňuje kvalifikační předpoklady pro provedení ověření. Z tohoto pohledu jde především o patřičné certifikace, či případně o povolení ze strany veřejných orgánů. Auditor se chová jako každý ekonomický subjekt a jeho primární snahou je maximalizace vlastního užitku. Auditora budeme chápat jako celek, nebudeme se zabývat jednotlivými vztahy, které vznikají uvnitř auditorské společnosti.

Pokud bychom okolnosti zúžili pouze na ekonomické pojetí, mohli bychom říci, že auditor, resp. statutární auditor je v českém právním prostředí definován podle zákona č. 93/2009 Sb., o auditorech a o změně a doplnění některých zákonů (zákon o auditorech) v § 2c jako „fyzická osoba, které bylo Komorou auditorů České republiky vydáno rozhodnutí o oprávnění provádět auditorskou činnost“. Zákon o auditorech dále definuje pojem auditorské společnosti, auditorskou osobu ze třetí země a další pojmy. Z hlediska zkoumání vztahů zastoupení nebudeme brát v potaz jednotlivé podoby, pod kterými může auditor vystupovat.

Zároveň v tomto článku budeme vždy hovořit pouze o pozitivním nebo negativním výroku auditora. Tyto výrazy jsou velmi zjednodušující, zejména v pojetí mezinárodního auditorského standardu ISA 705. Z jeho pohledu budeme pod pojmem pozitivní výrok hovořit o výroku, který nebyl modifikován, a v případě negativního výroku budeme hovořit o všech typech modifikovaných výroků (výrok s výhradou, záporný výrok a odmítnutí výroku). Taktéž budeme u tohoto pojetí abstrahovat od různých variant rizik (pervazivní riziko) apod., které samozřejmě auditori zvažují, ale pro účely vztahů zastoupení nejsou tyto informace přímo nutné.

Ostatní stakeholderi

Ostatní stakeholderi jsou všechny ostatní skupiny, které jsou uživateli účetní závěrky či ekonomických informací. Jejich celkový vztah vůči účetní jednotce může být rozličný, jelikož každý z těchto stakeholderů vystupuje v jiné roli (zaměstnanci, dodavatelé, banky, obchodní partneři, stát). Pojící vztah mezi nimi je právě zájem o to, aby účetní výkazy subjektu jejich zájmu podávaly věrný a poctivý obraz o hospodaření účetní jednotky.

Ačkoliv nejsou smluvní stranou, spoléhají se na auditora a na kvalitu jím odvedené práce. Zde můžeme identifikovat ostatní stakeholdery jako principály, kteří mimosmluvně vstupují do vztahu s auditorem – agentem. Jelikož jde o mimosmluvní vztah, nemají ostatní stakeholderi možnost ovlivnit činnost auditora v konkrétním případě. Ostatní stakeholderi mohou působit na výběr auditora a kvalitu odvedené práce pouze zprostředkovaně. Působení probíhá zejména v podobě „přijatelnosti“ auditora (dobrá pověst, významnost auditora). Pro ostatní stakeholdery

tedy mohou být někteří auditoři přijatelnější. Toto posouzení tedy probíhá na principu výběru v situaci asymetrických informací popsaných Georgem Akerlofem (1970) v jeho článku *The Market for „Lemons“: Quality Uncertainty and the Market Mechanism*. Je ovšem potřeba zmínit, že toto působení jsou schopni realizovat zejména významní ostatní stakeholderi, kteří nějakým způsobem vstupují do vztahu s účetní jednotkou. Ostatní stakeholderi, kteří nemají s účetní jednotkou významný vztah, mají omezené možnosti, jak výběr auditora ovlivnit. Z jejich pohledu je tedy nejdůležitější role dozorčích orgánů, kterými jsou v České republice Komora auditorů a Rada pro veřejný dohled nad auditem. Působnost těchto orgánů by měla zajistit základní úroveň kvality u všech auditorů.

Vztahy zastoupení

Vztah zastoupení zkoumá vlivy, které vznikají mezi jednotlivými subjekty, které spolu uzavřely smluvní vztah. Podle Rosse (1973, s. 134) můžeme vztah zastoupení definovat jako „...vztah mezi dvěma (či více) stranami, z nichž jedna strana, označená jako agent, jedná v zájmu, z pověření, nebo jako zástupce druhé strany označované jako principál“ [Použit překlad Marka (2007, s. 7)]. Jak dále Ross (1973) uvádí, vztahy zastoupení vznikají ve všech smluvních kontraktech.

Agent je najímaná osoba, která vykonává úkoly jménem principála, jenž si ji na práci najímá. V rámci tohoto vztahu lze očekávat, že každá strana se bude snažit maximalizovat svůj užitek. Principál maximalizuje svůj užitek tím, že najímá agenta, jehož úkolem je provést zadanou činnost. Principál sám není schopen tento úkol provést, nebo by pro něj provedení tohoto úkolu znamenalo ztrátu jiných výnosů v daleko vyšší hodnotě (oportunitní náklady). Agent, stejně jako principál, se snaží maximalizovat svůj vlastní užitek. Ovšem maximalizace užitku agenta nemusí mít shodné cíle, jaké má maximalizace užitku z pohledu principála. Lze předpokládat, že agent se snaží svůj užitek maximalizovat na úkor principála. Tento rozdíl je vyjádřen náklady zastoupení.

Obecně lze, jak uvádí Hlaváček a Hlaváček (2006, s. 19), vyjádřit vztah zastoupení jako:

$$x = x(e, \theta), \quad (1)$$

kde x – výsledek rozhodování agenta

e – proměnná, o které agent rozhoduje,

θ – náhodná proměnná, u níž je známo statistické rozdělení a jež taktéž odráží skryté informace.

Dle této rovnice závisí výsledek rozhodování agenta na jeho rozhodnutí (e) a na výskytu náhodné proměnné (θ). Principál může být o náhodné proměnné informován, nebo nemusí mít dostatek informací a zná pouze pravděpodobnost vzniku proměnné. Podle Hlaváčka a Hlaváčka (2006) má principál možnost v případě, že je informován o náhodné proměnné, donutit agenta, aby jednal způsobem, který je pro principála výhodný a maximalizuje jeho užitek.

Rozdílná situace nastává v případě, že principál není o náhodné proměnné informován. V takovém případě je o proměnné informován pouze agent, který tak má tzv. informační převahu. Jak již je uvedeno u rovnice, principál je schopen určit pravděpodobnost vzniku situace – náhodnou proměnnou a její pravděpodobnost, ovšem není schopen říct, jaká je pravděpodobnost, že u daného konkrétního příkladu dojde k výskytu této hodnoty.

Vztahy zastoupení vznikající při provádění ověřovacích služeb

Jak již bylo uvedeno, existují různé možnosti ověřovacích zakázek, které se v praxi mohou vyskytnout. Příkladem může být (i) povinný audit účetní závěrky, (ii) forenzní audit, (iii) audit

interního kontrolního systému, či (iv) ověření pro speciální účely atd. Různých možností existuje velmi mnoho a není účelem tohoto článku všechny případy zmiňovat.

Pro účely vztahů zastoupení je zásadní prozkoumat, jaký je vztah mezi objednatelem a uživateli informací. Z tohoto pohledu byly identifikovány dvě možné situace:

- ověření objednané subjektem, který je zároveň příjemce informací,
- ověření objednané subjektem, který není primární příjemce informací.

Příkladem zakázky sjednané příjemcem informace je např. ověření u koupě podniku (kupující strana objednává ověření, aby měla jistotu, že prezentované informace jsou správné), nebo v případě interní kontroly v podniku (majitel si objednává kontrolu a jejím primárním účelem je především zjištění, zdali manažeri postupují adekvátně prezentovaným výsledkům – příkladem těchto operací mohou být například forenzní audity).

Situace, kdy objednatel ověření není totožný s příjemcem informací, nastává, pokud příjemce informace přenechává objednání služby na jiném subjektu, a přitom se hodlá o informace opírat. Příkladem by mohlo být provedení ověření při koupi podniku, které by ovšem bylo provedeno na základě smlouvy s původním majitelem, který výsledky ověření přenechává všem zájemcům o koupi. Dalším příkladem může být situace, kdy se vlastníci spoléhají na výběr auditora, který je proveden manažery. Samostatnou kapitolou v tomto vztahu je statutární audit, který je prováděn na základě regulatorní povinnosti a jehož uživateli jsou i ostatní stakeholdeři.

Jednotlivé typy smluvního vztahu výrazně mění i vztahy zastoupení, které mezi subjekty vznikají, jelikož se mění postavení jednotlivých subjektů. V následujících subkapitolách budou možnosti, které existují, blíže probrány.

Ověření objednané subjektem, který je příjemcem informací

Prvním vztahem, který budeme detailně analyzovat, je ověření objednané subjektem, který je příjemcem informací. V rámci tohoto vztahu je principálem objednatel, jenž si auditora najímá, a agentem je auditor. Maximalizace užítu principála je dosaženo, pokud je audit proveden se snahou o odhalení maxima chyb, včas a s odpovídajícím honorářem (ve vztahu k významu informací). Auditor dosahuje maximalizace svého užítu v případě, že audit je proveden rychle a bez větších problémů, za honorář, který je roven, nebo je větší nákladům, které auditor se zakázkou měl, a také pokud vznikne mezi objednatelem a auditorem vztah, který bude auditorovi do budoucna generovat další výnosy. Zároveň ovšem nemůžeme zapomenout na to, že auditor pro provedení zakázky musí úzce kooperovat s kontrolovaným subjektem, aby mohl audit odpovídajícím způsobem provést. Z této situace vznikají další vztahy zastoupení, které se do finálního rozhodnutí promítnou.

Vyjdeme-li ze vztahu č. 1, potom lze jako relevantní faktory θ , tedy ty, které je objednatel-principál schopen ovlivnit, jmenovat především honorář, za který bude audit proveden, a významnost auditora a předešlé kontakty s auditovanou společností, resp. jejím vlastníkem.

Relevantními faktory ψ , tedy těmi, které není objednatel schopen ovlivnit, jsou především významnost klienta pro auditora a kvalita auditního týmu. Výsledek rozhodnutí auditora, jinými slovy kvalitu provedené ověřovací zakázky, lze vyjádřit na základě modifikace vztahu č. 1, jako:

$$x = x(e, \theta, \psi), \quad (2)$$

- kde x – výsledek rozhodování agenta,
 e – proměnná, o které agent rozhoduje,
 θ – vlivy, které je principál schopen svými činy ovlivnit nebo je schopen odhadnout jejich velikost (velikost honoráře, významnost auditora),

- ψ – proměnná, kterou není objednatel schopen ovlivnit a jejíž statistické rozdělení je jen obecně známé, či zcela neznámé (významnost objednatele pro auditora, kvalita auditního týmu a vztahy auditora vůči auditované účetní jednotce).

Následující část se blíže zabývá jednotlivými faktory:

Velikost honoráře

Můžeme vycházet z toho, že objednatel je relativně přesně schopen určit velikost obvyklého honoráře, jelikož existuje trh s nabídkou auditních služeb, popřípadě je možné si zjistit nabídky jednotlivých společností přímo oslovením těchto subjektů. Velikost honoráře je přímo závislá na složitosti úkolu. Z matematického hlediska má tedy velikost honoráře určitou minimální hodnotu, která vyjadřuje pracnost zakázky (tj. náklady auditora²). Můžeme také předpokládat, že velikost honoráře je ovlivněna významností auditora (tato skutečnost byla dokázána různými studiemi, viz Francis aj., 1988, s. 665) a významností objednatele pro auditora.

Významnost auditora

Z pohledu zákona i veškerých smluvních vztahů není mezi jednotlivými subjekty, které nabízí své služby na trhu, žádný rozdíl. Musíme ovšem počítat s tím, že existuje rozdíl, který vzniká kvůli „jménu“ auditora, resp. kvůli jeho velikosti a jeho „autoritě“ na trhu služeb. Čím významnější společnost, tím by měla být kvalita provedených služeb vyšší, ať již kvůli koncentraci sítě znalostí, větší koncentraci specializovaných odborníků apod. Téma významnosti auditorů bylo zpracováváno např. Wallace (1987). Významnost auditora může objednatel ovlivnit přímým výběrem. Lze očekávat, že významnější auditor bude mít za stejné služby vyšší honorář (Francis aj., 1988, s. 665).

Významnost objednatele pro auditora

Objednatel není schopen tuto neznámou ovlivnit, jelikož jeho význam pro auditora je dán především tím, jaký je potenciál klienta v krátkém i v dlouhém horizontu. Ačkoli možnost přímého ovlivnění není, nelze tuto veličinu považovat za konstantu. K jejímu ovlivnění dochází nepřímým způsobem přes volbu auditora. Objednatel má totiž pro každého auditora jiný význam. Tato situace by mohla implikovat, že tato neznámá by měla být uvedena jako proměnná, kterou může objednatel ovlivnit. Je ovšem potřeba si uvědomit, že objednatel na tuto proměnnou nemá přímý vliv, jeho vliv je pouze zprostředkovaný a toto zprostředkování je nepřímé a nezaručené. Obecně by tato veličina měla být ovlivněna především velikostí klienta (přímá závislost), honorářem (přímá závislost), předchozími vztahy klienta s auditorem (přímá závislost), dlouhodobým potenciálem pro generaci příjmů pro auditora (přímá závislost). Tématem významnosti klienta pro auditora se zabýval ve svém článku Bazerman (2002).

Kvalita auditního týmu, resp. jiné interní vztahy ze strany auditora

Tuto veličinu není objednatel schopen nikterak ovlivnit. Kvalita auditorského týmu, stejně jako významnost objednatele pro auditora, není konstantní, ale závisí na jiných faktorech, jako například na výšce honoráře (přímá závislost), významu auditora (přímá závislost), významu objednatele pro auditora (přímá závislost) a náhodném faktoru, který nelze odhadovat.

Vztahy auditora vůči auditované účetní jednotce

Pod touto položkou jsou představovány vztahy auditora k auditované účetní jednotce, které si vytvořil v minulosti a které mohou ovlivnit výsledek jeho práce. Některé tyto vztahy mohou být odhadnutelné na základě historických údajů (provádění auditu v minulosti), ale většinou je tato položka skrytá a neodhadnutelná, jelikož se do ní promítají mezilidské vztahy.

² Možnost, že by auditor mohl zakázku provádět pod svými náklady, v tomto případě zanedbáváme

Z pohledu principála je potom nejdůležitější vnímat hodnotu informací, které obdrží. V tomto okamžiku je nutné si uvědomit, že výsledkem ověřovací služby je především vydání výroku o shodě kontrolovaných informací (v případě statutárního auditu o shodě účetnictví) s předepsanými standardy (v případě statutárního auditu jde o účetní standardy a aplikovaná pravidla typu účetních metod). Výsledek by se měl tedy vyskytovat v binární soustavě s hodnotami 1 (pozitivní výsledek, splnění standardů) a 0 (negativní výsledek, nesplnění standardů), jak bylo uvedeno u definice auditora. Pro objednatele je ovšem mnohdy, či lépe řečeno téměř vždy, důležitější, aby obdržel od auditora detailní informace o tom, jaké chyby byly při kontrole nalezeny. Tyto chyby se nachází v tzv. management letteru.

Pro to, abychom mohli definovat obor chyb, je potřeba, abychom si nejprve zavedli pojem „materialita“. Při definování materiality je nejvhodnější vycházet z IFAC (2010, s. 85), která materialitu popisuje takto: „[Významnost (materialita)] reflektuje důležitost informací uvedených v účetní závěrce pro ekonomická rozhodnutí, která uživatelé účetní závěrky na jejím základě přijmou“.

Budeme předpokládat, že v tomto smluvním vztahu, kde je objednatel zároveň primárním příjemcem informací z auditu, je materialita fixní, resp. že záleží především na odborném úsudku auditora (ISA 320, odst. 4), tedy na vnitřních postupech auditora ke stanovení materiality. Auditor během své práce odhalí difference, ale ne všechny difference se nutně musí objevit v management letteru. Právě velikost informací uvedených v management letteru je ovlivněna vztahy zastoupení.

Možné difference, které jsou před objednatelem skryty, by se měly vždy pohybovat v intervalu:

$$\langle D; M_{Pr} \rangle, \quad (3)$$

kde D – difference odhalené při auditu, které byly uvedené v management letteru,
 M_{Pr} – materialita stanovená auditorem v případě tohoto typu zakázky (tj. objednatel je primárním příjemcem informací z auditu).

Objednatel si ovšem musí uvědomit, že velikost uvedených diferencí a velikost skutečných diferencí, které v účetní závěrce existují, se řídí následujícími vztahy:

$$D \leq D_{Odh} \leq D_{Exis} \leq M_{Pr}, \quad (4)$$

kde D – difference uvedené v management letteru,
 D_{Odh} – difference auditorem skutečně odhalené,
 D_{Exis} – difference skutečně existující,
 M_{Pr} – materialita stanovená auditorem v případě tohoto typu zakázky (tj. objednatel je primárním příjemcem informací z auditu).

Objednatel si tedy může být jistý, že chyby, které existují, ale nejsou mu známy, jsou v intervalu $(D; D_{Exis}]$, a zároveň, že D_{Exis} nepřesáhne velikosti materiality, kterou společnost stanovila podle svých standardních způsobů³. Velikost intervalu $(D; D_{Odh}]$ je dána tím, že existují chyby, které ve své podstatě nejsou významné a jsou pod tzv. neevidovatelnou chybou. Tyto odhalené, ale neuvedené chyby by neměly objednatele nijak ovlivňovat.

Z hlediska vztahu zastoupení je ovšem velikost odhalených, ale v management letteru neobjevených chyb oblastí, která je vztahy zastoupení přímo ovlivněná. Pokud si auditor

³ Zde je potřeba poznamenat, že velikost materiality by mohla být ovlivněna významností auditora, resp. kvalitou auditního týmu, který zakázku provádí.

vytvoří vztah s auditovaným subjektem⁴, může drobnější položky, které by bez vlivů vztahů zastoupení v management letteru uvedl, přesunout do oblasti „nevidovatelných chyb“ a v management letteru je neuvést. Lze tedy říct, že kvůli vztahům zastoupení platí následující vztah:

$$(D; D_{Odh})_{PAR} \geq (D; D_{Odh}), \quad (5)$$

- kde D – difference uvedené v management letteru,
 D_{Odh} – difference auditorem skutečně odhalené,
 $(D; D_{Odh})$ – interval v případě, že neexistuje ovlivnění vztahy zastoupení
 $(D; D_{Odh})_{PAR}$ – interval v případě, že existuje ovlivnění vztahy zastoupení.

Vznik intervalu $(D_{Odh}; D_{Exis})$ je způsoben výběrovým šetřením, které auditor provádí a které nemůže odhalit všechny chyby.

Ověření objednané subjektem, který není primárním příjemce informací

Druhým vztahem, který bude analyzován, je ověření, jehož objednatelem je jiný subjekt, než který ověřované informace přijímá. Na první pohled jde o zvláštní situaci, jelikož již sama o sobě tato varianta vybízí ke vzniku vztahů zastoupení. Vzhledem k tomu, že v této kategorii je i statutární audit, jde o situaci, která se na trhu objevuje poměrně často. Aby bylo možné tento vztah blíže analyzovat, byla tato oblast rozdělena detailněji na dvě samostatné podskupiny:

- primární objednatel informace nepožaduje a nevyužívá,
- primární objednatel informace používá a vyžaduje, zároveň tyto informace poskytuje dalším subjektům.

Primární objednatel informace nepožaduje a nevyužívá

Primární objednatel, který se nehodlá na výsledky auditu spoléhat, jej zadává v případě, že je o tuto službu „zájem“ ze strany ostatních stakeholderů. Ověření potom slouží ostatním stakeholderům k tomu, aby měli ujištění, že prezentované údaje jsou správné. Příkladem této služby může být účast ve výběrovém řízení, ve kterém jsou tyto informace prezentovány. Objednatel nepožaduje ověření informací pro své rozhodovací účely, ale pouze plní předepsané požadavky. Ověření objednateli nepřináší žádnou ekonomickou hodnotu.

U tohoto typu vztahu můžeme analyzovat dva případy vztahů zastoupení, které vznikají: (i) mezi principálem – objednatelem, který požaduje vykonání služby, a agentem – auditorem, který službu provádí, a (ii) mezi principály – ostatními stakeholdery, kteří se na tyto informace spoléhají, a agentem – objednatelem, který informaci poskytuje, společně se vztahem mezi principály – ostatními stakeholdery a agentem – auditorem, kdy ostatní principálové se spoléhají na ujištění dané auditorem, které vychází z jeho pověsti.

Objednatel – principál a auditor – agent

Podíváme-li se na první zmíněný vztah, tedy mezi objednatelem (principál) a auditorem (agent), tak jde o běžný smluvní vztah, který vzniká při každém objednání služby, nejen ověřovací. Primární snahou objednatele je zajištění služby, která bude vykonána v požadované kvalitě, včas a bez problémů. Snahou auditora je potom vykonat službu tak, aby z ní dosáhl co nejvyššího zisku, a zároveň se snaží vzít v potaz i možnost dlouhodobějšího rozvoje klienta.

⁴ Jde o vztah, který je velmi podobný vztahu auditor – management v případě statutárního auditu. Tento vztah bude popsán dále.

Vztahy zastoupení, které vznikají, a jednotlivé subjekty jsou v tomto případě stejné, jako v případě auditu či ověření objednaného subjektem, který je příjemcem informací.

Ostatní stakeholderi – principál(ové) a objednatel – agent resp. auditor – agent

Tato situace je z pohledu vztahů zastoupení zcela nová, jelikož se poprvé objevuje skupina ostatních stakeholderů, která je příjemcem informací, ale žádným způsobem se nepodílí na procesu jejich objednání apod. V této situaci jsou ostatní stakeholderi odkázáni na přesnost informací, které dostanou ze smluvního vztahu mezi auditorem a objednatelem. Zároveň tito ostatní stakeholderi musí mít na paměti, že informace, které dostávají, jsou ovlivněny i vztahem objednatel (agent) a ostatní stakeholderi (principálové). **Je důležité upozornit, že v tomto vztahu budeme abstrahovat od role managementu a budeme předpokládat, že management a vlastník vystupují jako jedna osoba.**

Prvním vztahem zastoupení, který v tomto případě můžeme identifikovat, je vztah mezi ostatními stakeholdery (principály) a objednatelem (agentem). V tomto případě se objevuje snaha objednatele, aby informace podávané ostatním stakeholderům co nejvíce odpovídaly informacím, které ostatní stakeholderi „chtějí dostat“ (Bazerman aj., 2002). Objednatel se v tomto případě může obracet na auditora a snažit se jej různými způsoby přesvědčit, aby výsledky jeho práce, neboli výrok auditora, co nejvíce odpovídaly požadavkům ostatních stakeholderů. Tato forma přesvědčování může být buď nevědomá, tj. auditor si neuvědomuje, že se jej snaží objednatel nějakým způsobem manipulovat (viz experimentální výzkum toho, jak se klient snaží auditora přesvědčovat v případě nedostatků – Wolfe aj., 2009), nebo naopak může být zcela vědomá, kdy je ze strany objednatele nátlak na auditora v podobě ztráty klienta, snížení služeb, které jsou ze strany klienta odebírány, apod. (nejznámějším případem je pád společnosti Enron – viz např. Healy, Palepu, 2003).

Dalším vztahem zastoupení je pak vztah objednatele – agenta vůči ostatním stakeholderům – principálům. Pro objednatele je především důležité, aby ostatní stakeholdery přesvědčil, že podávané informace jsou v pořádku. To ovšem realizuje díky najmutí auditora. Vztah auditora – agenta vůči ostatním stakeholderům – principálům je především v jeho pověsti a profesní integritě. V případě, že auditor svým počínáním poruší profesní pravidla a je sankcionován, nebo jeho jednání vede ke ztrátě důvěryhodnosti, jsou pro něj následky v podobě ztráty klientů, či dokonce nemožnosti dále vykonávat svou profesi kvůli ztrátě klientů/potrestání ze strany dozorčího orgánu.

Rozhodování auditora, a tím pádem kvalitu auditních služeb, lze za této situace vyjádřit následovně:

$$x = x(e, \theta, \psi, \alpha, \beta), \quad (6)$$

- kde x – výsledek rozhodování agenta,
 e – proměnná, o které agent rozhoduje,
 θ – vlivy, které principál je schopen svými činy ovlivnit nebo je schopen odhadnout jejich velikost (velikost honoráře, významnost auditora),
 ψ – proměnná, kterou není objednatel schopen ovlivnit a jejíž statistické rozdělení je jen obecně známé, či zcela neznámé (významnost objednatele pro auditora, auditorův sklon k riziku),
 α – vlivy, které jsou ostatní stakeholderi schopni ovlivnit, nebo odhadnout velikost těchto vztahů (významnost auditora, významnost objednatele a jeho pověst v podnikání, významnost ověřovaných informací pro společnost),
 β – proměnná, kterou ostatní stakeholderi nejsou schopni ovlivnit a jejíž statistické rozdělení je jen obecně známé, či zcela neznámé (vztah mezi auditorem a objednatelem, integrita auditora, kvalita auditního týmu).

Jelikož mnohé z těchto vztahů již byly popsány v případě ověření objednaného subjektem, který je příjemcem informací, budou zde popsány pouze odlišnosti.

Vztah auditora k riziku

Pokud je auditor tlačěn (ať již nepřímo, či přímo) do situace, ve které je ovlivňován výsledek jeho práce do té míry, že nemusí odpovídat standardům, které upravují auditorskou práci (např. mezinárodní auditorské standardy), záleží především na integritě auditora a na jeho vztahu k riziku. Pokud k odchýlení dojde, pak může být (i) záměrné a úmyslné (pokud auditor o nedostatku ví, ale nezachází s ním podle předpokladů), nebo (ii) nedbalostní, kdy auditor o nedostatku přímo neví, ale neudělá všechny kroky k tomu, aby výskyt nedostatku správným způsobem testování minimalizoval. Vztah auditora k riziku, resp. jeho vnitřní integrita může být částečně odhalena na základě „historie“ auditora, tedy toho, jestli auditor měl podobné problémy v minulosti.

Velikost honoráře a významnost objednatele pro auditora

V tomto vztahu se mění význam honoráře a významnost objednatele pro auditora. V předchozím případě to byly okolnosti, které mohly ovlivnit objednatele, v tomto případě jde o okolnosti, které umožňují objednateli provádět nátlak na auditora. V případě, že je auditor dodavatelem velkého množství služeb pro objednatele, má objednatel možnost tláčit na auditora přes potenciální ukončení smluvního vztahu, nebo přes otázku velikosti honoráře v budoucnu. Vzhledem k právní úpravě jsou informace o velikosti auditních a ověřovacích služeb většinou zjistitelné z veřejně dostupných zdrojů (výroční zprávy, přílohy k účetní závěrce). V České republice upravuje zveřejnění těchto údajů § 11 vyhlášky 500/2002 Sb.).

Významnost zakázky a pověst objednatele

Lze předpokládat, že za situace, že je zakázka velmi významná, bude ze strany objednatele větší tlak na auditora, aby svůj výrok upravil (motivы auditorů a klientů viz Bazerman aj. 2002). Taktéž pověst objednatele je v tomto případě důležitá. Pokud má objednatel historicky dobrou pověst, lze očekávat, že jeho nátlak na auditora bude menší, resp. blízký se nule. Jde o informace, které mohou ostatní stakeholderi v určité míře odhadovat, ale rozhodně nejsou schopni tento vztah ovlivňovat.

Nyní se pokusíme vyjádřit vztahy zastoupení, přičemž k jejich vyjádření opět použijeme materialitu a budeme se na ně dívat z pohledu ostatních stakeholderů, jelikož abstrahujeme od vlivů, které mohou nastat v případě vztahu auditora s managementem podniku.

Pokud by neexistovaly žádné vztahy zastoupení, byla by materialita stanovená na základě vnitřních procesů auditora a jeho odborného úsudku (ISA 320, odst. 4). Ve výsledku by tedy stanovená materialita (M_1) byla hranicí, za kterou již auditor nevydá pozitivní výrok. Pokud by tedy auditor vydal pozitivní výrok, existovaly by nesprávnosti, které jsou obsažené v kontrolovaném souboru v intervalu $<0, M_1>$. Vezmeme-li v potaz zmiňované vztahy zastoupení, je auditor tlačěn ze strany objednatele k tomu, aby vydal výrok, který nemusí odpovídat skutečnosti. V takovém případě dochází k posunu materiality směrem nahoru. Auditor, je-li tlačěn ze strany objednatele k určitému chování, mění svou materialitu na vyšší úroveň. Maximální velikost materiality⁵, kterou potom auditor nastaví, je na úrovni M_2 . Tato materialita je riziková, ale z pohledu auditora ještě teoreticky obhájitelná.

⁵ Prakticky by k této situaci nemělo dojít, jelikož neexistují žádné přesně stanovené postupy pro stanovení velikosti materiality. Auditor tedy teoreticky může materialitu posouvat do nekonečna. Ovšem určitá úroveň materiality již není akceptovatelná a kontrola ze strany Komory auditorů (Česká republika), či jiné profesní organizace, která se dohledem zabývá, by tuto manipulaci odhalila.

Jak již bylo zmíněno výše, může nastat i situace, že auditor již není schopen svou materialitu dále posouvat, přesto je ze strany objednatele tlačěn k vydání pozitivního výroku a tento pozitivní výrok vydá. Musíme si uvědomit, že tento krok je porušením auditorských zásad a pokud vede ke škodě, znamená pro auditora velké následky (viz opět případ Enronu – Healy, Palepu, 2003). Pro vydání takového výroku si musíme definovat bod F , který vyjadřuje velikost chyby, při které byl vydán pozitivní výrok, ačkoliv již měl být vydán negativní výrok. Jednotlivé body a intervaly lze vyjádřit následovně:

$$M_1 \leq M_2 \leq F, \quad (7)$$

- kde M_1 – materialita v případě, že by neexistovaly vztahy zastoupení,
 M_2 – maximální velikost materiality, kterou je auditor schopen pro daný případ stanovit, aniž by došlo k poškození uživatelů účetní závěrky,
 F – velikost chyby, kterou auditor záměrně přehlíží v případě, že vydává výrok bez výhrad,

příčemž jednotlivé intervaly lze popsat následovně:

- $<0; M_1>$ – interval, ve kterém se může pohybovat chyba v účetní závěrce, která je auditorem hodnocena bez výhrad v případě, že neexistují vztahy zastoupení – bod M_1 představuje maximální velikost chyby, která existuje.
 $(M_2; F>$ – interval dodatečné chyby, který vznikl v důsledku toho, že existují vztahy zastoupení: tento interval představuje snížení vypovídací hodnoty ověřovaných informací,
 $(M_2; F>$ – interval dodatečné chyby, která vzniká kvůli podvodnému jednání agenta auditora a agenta objednatele: nositeli následků jsou ostatní stakeholderi, kteří jsou v tomto případě principály

V případě, že je objednatel ověřovací zakázky jiný, než je skutečný příjemce informací, dochází v důsledku vztahů zastoupení k pohybu velikosti materiality. Právě pohyb materiality ukazuje, jak jsou ovlivněni skuteční uživatelé informací.

Primární objednatel informace používá a vyžaduje, zároveň tyto informace poskytuje dalším subjektům

V druhé subkapitole tohoto článku se dostáváme k případu, který se na první pohled může zdát zvláštní, ale díky statutárním auditům nastává velmi často. V obecné rovině hovoříme o situaci, ve které si vlastník-shareholder (principál) najímá auditorskou společnost (agent), aby provedla audit účetní závěrky. Shareholder (principál) tímto způsobem hodlá zkontrolovat jednání manažerů (agentů), ovšem zároveň také plní informační povinnost danou zákonem. Na výsledek služby se spoléhají i ostatní stakeholderi, kteří se smluvně na objednavce ověřovacích služeb nepodílí. Vzhledem ke specifiku statutárního auditu dochází ke vzniku dlouhodobých vztahů, které také ovlivňují velikost vztahů zastoupení.

Jak již Ross (1973) zdůrazňuje, snahou majitelů i manažerů je maximalizovat svůj vlastní užitek, své vlastní výhody. Ovšem maximalizace užitku manažerů může a v mnoha případech jde proti maximalizaci užitků majitelů. Jelikož je auditor taktéž ekonomickým subjektem, i on se snaží maximalizovat svůj vlastní užitek. Auditor maximalizuje svůj vlastní užitek díky zvyšování výnosů z provedení auditu, nebo naopak snižováním nákladů. Z dlouhodobého hlediska jde zejména o navázání dlouhodobého vztahu s účetní jednotkou a podle charakteru podnikání auditora i o nabízení dalších služeb.

Postavení auditora mezi manažery a majiteli je determinováno na základě jeho smluvního ujednání. Vyjdeme-li např. z právní úpravy platné v České republice, rozhoduje o statutárním auditorovi podle § 17 odst. 1 zákona č. 93/2009 Sb. o auditorech nejvyšší orgán účetní jednotky, který reprezentuje majitele nebo jím určené zástupce. Z tohoto pohledu je úkolem auditora především prověřit účetnictví tohoto subjektu a informovat majitele a díky povinnosti zveřejňovat závěrku zprostředkovaně i ostatní stakeholdery o věrnosti a poctivosti účetnictví. Ačkoliv auditor identifikuje nesprávnosti, nemusí přesáhnout významnost, aby je zmínil ve své zprávě. V takovém případě jsou uvedeny v tzv. management letteru pro majitele, který již ovšem není, resp. nemusí být poskytnut třetí straně, tzn. ostatním stakeholderům. Hlavní očekávání majitele lze proto identifikovat tak, že jej auditor bude nezávisle informovat o stavu účetní jednotky.

Vztah manažera a auditora by z pohledu majitele neměl být zatížen žádnými dalšími okolnostmi. Problém ovšem nastává v tom, že ačkoliv je auditor jmenován ze strany nejvyššího orgánu účetní jednotky, tzn. de facto majitele, většinu práce musí vykonat s manažerem podniku. Vztah začíná již uzavřením smlouvy, kterou uzavírá s auditorem právě statutární orgán účetní jednotky, kterým může být již manažer. Spolupráce dále nutně pokračuje především provedením samotného auditu. Jelikož auditor nezná prostředí podniku, je v mnoha okolnostech odkázán právě na manažera. Manažer zajišťuje provedení inventury, poskytuje mu veškeré údaje o fungování podniku a taktéž potřebná vysvětlení. Aby auditor mohl minimalizovat vlastní náklady zakázky a provést ji co nejrychleji, potřebuje dobrý vztah s manažery podniku. Díky tomu se pozice auditora mění a ten se stává na managementu částečně závislý, což je faktore, který ovlivňuje kvalitu jím odvedení práce.

Manažeri účetní jednotky se mohou dopouštět především následujících jednání, která jsou v rozporu s přáními majitelů účetní jednotky:

- maximalizovat vlastní užitek v podobě nezákonného obohacování,
- maximalizovat vlastní užitek způsobem vykazování,
- minimalizovat dopady svých chyb vzhledem k vykazání či realizaci.

Nezákonné obohacování manažerů, či kteréhokoliv zaměstnance je vážným prohřeškem. Pokud by auditor podobný případ zjistil, měl by okamžitě informovat majitele. Např. v České republice je tento požadavek přímo zmíněn v § 21 odst. 5 zákona č. 93/2009 Sb. o auditorech, podle kterého je auditor povinen informovat statutární i dozorčí orgán účetní jednotky. Daleko častější jsou ovšem další dvě možnosti, tj. maximalizace užitku díky použití vhodného způsobu vykazování a minimalizace dopadů vlastních chyb.

Management, ačkoliv postupuje plně podle právních předpisů a ve snaze o maximalizaci hodnoty pro majitele, se může ocitnout v situaci, kdy mu drobná manipulace účetních výkazů umožní maximalizaci vlastního užitku. Takovéto úpravy se týkají především vykazání jednotlivých složek ve správném období. Příkladem může být nastavení bonusového programu pro manažery. V případě, že účetní jednotka přesáhla v jednom roce limit pro bonusy manažerů, je logickou snahou manažerů, pokud to v mezích zákona a předpisů jde, přesouvat relevantní položky do následujících období. Manažeri se mohou pokusit vykonat tento čin za zády auditora, tj. neposkytnout mu všechny podklady, které potřebuje k identifikaci manipulace. Příkladem může být zatažení informací, které by vedly k zaúčtování rezervy či její správné výše. Tím ovšem management porušuje právní předpisy (v České republice § 21, odst. 2 zákona č. 93/2009 Sb. o auditorech), a paralelně se vracíme k nezákonnému jednání.

Protože však auditor potřebuje mít dobrý vztah vůči managementu, nebo si k managementu dokonce vytvoří osobní vztah, může nastat situace, že, ačkoliv odhalí nesprávnost, je po nátlaku managementu ochoten současný stav ponechat. Tato situace nastává především u drobných položek, které jsou pod „materialitou“, a z pohledu auditora tedy nepřesáhnou významnost,

díky které by se musel omezit rozsah výroku. V závislosti např. na nastavení zmiňovaného bonusového programu může management tlačit auditora i do situace, aby o zjištění neinformoval ani v management letteru.

Stejná situace jako v tomto případě nastává u snahy managementu minimalizovat zveřejnění vlastních chyb. Zde se snaží auditora přesvědčit, aby chyby nezdůrazňoval, nebo v případě malých nedopatření netlačil ani na jejich odstranění.

Z hlediska vztahů zastoupení vystupuje majitel jako principál, jenž si najímá pro vykonání auditu agenta – auditora. Zároveň si majitel – principál najímá i manažery-agenty, kteří podnik řídí. Vztah při provádění auditu ovšem vzniká mezi dvěma agenty, tedy auditorem a manažerem. Oba dva agenti jsou na sobě závislí, jestli chtějí maximalizovat svůj užitek. Výsledkem je tedy bezpochyby hledání takového kompromisu, který oběma stranám umožní maximalizaci vlastního užitku při provedení jejich práce. Rozhodování auditora lze poté definovat jako:

$$x = x(e, \theta, \psi, \tau), \quad (8)$$

- kde x – výsledek rozhodování agenta,
 e – proměnná, o které agent rozhoduje,
 θ – vlivy, které principál je schopen svými činy ovlivnit (velikost honoráře, prestiž auditora), nebo odhadnout jejich velikost (význam principála pro agenta),
 ψ – proměnná, kterou není principál schopen ovlivnit a jejíž statistické rozdělení je jen obecně známé, či zcela neznámé (vztahy auditora vůči účetní jednotce),
 τ – proměnná vyjadřující vztah manažera a auditora,
 α – vlivy, které jsou ostatní stakeholdeři schopni ovlivnit, nebo odhadnout velikost těchto vztahů (významnost auditora, významnost objednatele a jeho pověst v podnikání, významnost ověřovaných informací pro společnost),
 β – proměnná, kterou ostatní stakeholdeři nejsou schopni ovlivnit a jejíž statistické rozdělení je jen obecně známé, či zcela neznámé (vztah mezi auditorem a objednatelem, integrita auditora, kvalita auditního týmu).

Diference, které se mohou vyskytnout v účetní závěrce lze tedy identifikovat v intervalu:

$$(0; M_{ST}), \quad (9)$$

- kde M_{ST} – materialita pro ověřovací zakázku tohoto typu (objednatel i ostatní stakeholdeři jsou příjemci informací).

V tomto intervalu musí odhadovat potenciální nesprávnosti ostatní stakeholdeři. Jelikož majitel auditora najímá, očekává popis všech problémů. Jak však bylo uvedeno již výše, manažer může nutit auditora k neuvedení některých údajů do management letteru. Přesto však lze očekávat, že případné nezmíněné informace v management letteru nejsou velké, jelikož případným zatajením informace před majiteli by již auditor postupoval proti uzavřené smlouvě a proti zákonu. Přesto ovšem může majitel čekat, že v dané účetní závěrce jsou další difference, které nebyly uvedeny v management letteru kvůli výběrovému způsobu šetření, které bylo zmíněno již v předchozích případech. V důsledku vztahů zastoupení tedy můžeme identifikovat následující vztahy:

$$D \leq D_{Odh} \leq D_{Exs} \leq M_{ST} \leq M_{ST-AC}, \quad (10)$$

- kde D – difference v účetní závěrce, které byly uvedeny v management letteru,
 D_{Odh} – difference skutečně odhalené,

- D_{Exs} – difference skutečně existující,
- M_{ST} – materialita stanovená auditorem pro zakázku, kde příjemcem informací je jak objednatel, tak ostatní stakeholdeři,
- M_{ST-AC} – materialita stanovená auditorem pro zakázku, kde příjemcem informací je jak objednatel, tak ostatní stakeholdeři při vzniku vztahů zastoupení.

Pokud se podíváme na jednotlivé intervaly, které mohou vznikat, vidíme, že jsou velmi podobné popisu uvedenému ve vzorci č. 4 a částečně ve vzorci č. 7. Důvodem je, že v tomto případě se kombinují oba dva předchozí vztahy. Jelikož v předchozích vztazích byly popsány jednotlivé intervaly, zaměříme se zde pouze na dva relevantní intervaly:

$(D; D_{Odh})$ – Velikost tohoto intervalu ovlivňuje především majitele účetní jednotky, kteří vzhledem ke vztahům zastoupení nedostávají všechny informace, které přitom byly odhaleny. Velikost tohoto intervalu ovlivňuje především proměnná „vztah manažera a auditora“, kterou lze ovlivňovat buď zvýšením honoráře, nebo naopak výměnou auditora.

$(M_{ST}; M_{ST-AC})$ – Tento interval představuje omezení pro ostatní stakeholdery. V důsledku vztahů zastoupení je auditor tlačěn objednatelem k vydání pozitivního výroku v případě, který přesahuje běžnou materialitu. Auditor v takovém případě stanovuje materialitu na úrovni M_{ST-AC} . Interval vyjadřuje snížení ekonomické hodnoty pro ostatní stakeholdery. Velikost intervalu mohou ostatní stakeholdeři odhadovat podle významnosti klienta pro auditora.

Lze tedy konstatovat, že zatímco vztah auditora a manažera ovlivňuje pouze velikost chyb, které jsou zmíněné v management letteru, a tedy množství informací, které vlastník skutečně dostane, v případě vztahu vlastníka a auditora dochází k ovlivňování velikosti materiality, při které je audit proveden. Z tohoto pohledu jde o zásadní informaci především pro kontrolní orgány, které by tyto faktory měly vzít v potaz.

Závěr

Příspěvek zkoumá vztahy zastoupení vznikající při provádění ověřovacích služeb. Vztahy zastoupení závisí především na tom, jaký je postoj objednatele k poskytované informaci. Pokud je objednatel zároveň i příjemcem informace, je jeho primární snahou získání všech relevantních informací, které jsou k dispozici. Potom vztahy zastoupení ovlivňuje vztah mezi auditorem a auditovanou účetní jednotkou. Ovlivnit tyto vztahy zastoupení jde například velikostí honoráře, za který je ověření prováděno. V případě, že objednatel nemá o ověření zájem, jsou primárním příjemce informací ostatní stakeholdeři. Auditor by ze své pozice měl zajišťovat, že informace, které ostatní stakeholdeři dostanou, budou odpovídat skutečnosti. V důsledku vztahů zastoupení mezi auditorem a objednatelem je ovšem hodnota informací, které ostatní stakeholdeři dostanou, omezena. Velikost omezení závisí na velikosti vztahů zastoupení, v extrémním případě dokonce může dojít k podvodnému jednání a úmyslné manipulaci s informacemi.

Z výzkumu také vyplývá, že v případě vztahu mezi auditorem a manažerem (účetní jednotkou) nemůže docházet vlivem vztahů zastoupení ke změně velikosti materiality. Oblast, která je ovlivněná, je množství informací, které objednatel (majitel) od auditora získá. Naopak v případě vztahu mezi objednatelem (majitelem) a auditorem může docházet ke změnám na úrovni materiality, které ovlivňují kvalitu informací poskytovaných ostatním stakeholderům.

Zvláštním případem, ve kterém dochází ke kombinaci obou přístupů, je statutární audit. Statutární audit je ovlivňován jak svou pravidelností a obvykle dlouhodoběji trvající smlouvou, tak i vztahem managementu a auditora a vztahem účetní jednotky jako celku a auditora. Principálem při provedení statutárního auditu jsou majitelé a taktéž ostatní stakeholderi. Z důvodů potřeby dobrého vztahu s managementem se auditor může dostat do situace, kdy jej management tlačí k souhlasu s nesprávnou operací, byť malého rozsahu. V takovém případě dochází k asymetrii informací – majitel není záměrně plně informován o stavu účetní jednotky. Ostatní stakeholderi však nejsou tímto vztahem ovlivněni, jelikož nedochází ke snížení kvality podávaných informací. Pokud hovoříme o vztahu účetní jednotky jako celku a auditora, poté sledujeme především vliv na kvalitu podávaných informací v účetní závěrce. V článku bylo ukázáno, že pokud auditor nabízí společnosti i jiné služby, může mít tato situace negativní vliv na kvalitu informací prezentovaných v účetní závěrce. Jelikož jde o významného klienta, jeho ztráta by pro auditora byla bolestivá.

Tento článek se věnoval především identifikaci jednotlivých vztahů zastoupení, které v uzavíraných smlouvách mohou existovat. Příležitost k rozšíření výzkumu vidíme především v možnosti detailního zkoumání jednotlivých vztahů a získání potřebných informací ke kvantifikaci nákladů zastoupení. V oblasti auditního výzkumu bylo provedeno několik experimentálních výzkumů, které by potřebné údaje měly obsahovat. Další cestou, kterou by se mohl výzkum ubírat, je komparace uvedeného přístupu s výzkumem provedeným Wallace (1987) a jejími teoriemi o funkci auditu a vztahů zastoupení.

Literatura:

- [1] Akerlof, G. A. (1970): *The Market for "Lemons". Quality Uncertainty and the Market Mechanism.* The Quarterly Journal of Economics, 1970, roč. 84, č. 3, s. 488-500.
- [2] Bazerman, M. H. – Loewenstein, G. – Moore, D. A. (2002): *Why Goods Accountants Do Bad Audits.* Harvard Business Review, 2002, roč. 80, č. 11, s. 96-103.
- [3] BusinessInfo.CZ (2014). *Anonymní akcie definitivně končí, nezapomeňte na nutné změny.* [online], Praha, Česká agentura na podporu obchodu CzechTrade, c2014, [cit.: 24. 8. 2014], <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/akcie-na-majitele-definitivne-konci-nezapomente-na-zapis-53066.html>>.
- [4] Buus, T. (2011): *Náklady zastoupení v koncernu pohledem finančního trhu.* Český finanční a účetní časopis, 2011, roč. 6, č. 4, s. 52-67.
- [5] Carlon, D.M. – Downs, A. (2014): *Stakeholder Valuing: A Process for Identifying the Interrelationships between Firm and Stakeholder Attributes.* Administrative Sciences, 2014, roč. 2, č. 4, s. 137-154.
- [6] Clarkson, M. B. E. (1995): *A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluating Corporate Social Performance.* Academy of Management Review, 1995, roč. 20, č. 1, s. 92-117.
- [7] Costouros, G. J. (1978): *Auditing in the Athenian State of the Golden Age (500-300 B.C.).* Accounting Historians Journal, 1978, roč. 5, č. 1, s. 41-50. [cit.: 31. 8. 2014], <<http://130.74.92.202:82/articles/1000779.1838/1.PDF>>.
- [8] Francis, J. R. – Wilson, E. R. (1988): *A Joint Test of Theories Relating to Agency Costs and Auditor Differentiation.* Accounting Review, 1988, roč. 63, č. 4, s. 663-682.
- [9] Freeman, R. E. – Harrison, J. S. – Wicks, A. C. – Parmar, B. L. – deColle, S. (2010): *Stakeholder Theory.* In *The State of the Art*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
- [10] Healy, P. M. – Palepu, K. G. (2003): *The Fall of Enron.* Journal of Economic Perspectives, 2003, roč. 17, č. 2, s. 3-26.

- [11] Hlaváček, J. – Hlaváček, M. (2006): *“Principal – Agent” Problem in the Context of the Economic Survival*. Acta Oeconomica Pragensia, 2006, roč. 14, č. 3, s. 18 – 33.
- [12] IFAC (2010): *Příručka k uplatňování mezinárodních auditorských standardů při auditu malých a středních účetních jednotek. První díl – Základní koncepty*. Praha, Komora auditorů, 2010.
- [13] Kinney, W. R. – Martin, R. D. (1994): *Does Auditing Reduce Bias in Financial Reporting? A Review of Audit-Related Adjustment Studies*. Auditing: A Journal of Practice & Theory, 1994, roč. 13, č. 1, s. 149-156.
- [14] Marek, P. (2007): *Vliv teorie zastoupení na teorii podnikových financí*. Český finanční a účetní časopis, 2007, roč. 2, č. 2, s. 6-16.
- [15] Messier, W. F. Jr. – Glover, S. M. – Prawitt, D. F. (2008): *Auditing & Assurance Services: A Systematic Approach*. New York, McGraw-Hill Irwin, 2008.
- [16] Ross, S.A. (1973): *The Economic Theory of Agency: The Principal's Problem*. American Economic Review, 1973, roč. 63, č. 2, s. 134-139.
- [17] Synek, M. aj. (2002): *Podniková ekonomika*. Praha, C. H. Beck, 2002.
- [18] Wallace, W. (1987): *The Economic Role of the Audit in Free and Regulated Markets: A Review*, Research in Accounting Regulation, 1987, roč. 1, č. 1, s. 7-34.
- [19] Wolfe, C. J. – Mauldin, E. G. – Diaz, M. C. (2009): *Concede or Deny: Do Management Persuasion Tactics Affect Auditor Evaluation of Internal Control Deviations?* Accounting Review, 2009, roč. 84, č. 6, s. 2013-2037.

Vliv vztahů zastoupení na kvalitu informací poskytovaných ověřovacími službami

Michal Bobek

ABSTRAKT

Článek zkoumá vztahy zastoupení, které vznikají mezi jednotlivými subjekty při provádění ověřovacích služeb, a způsob, jak se tyto vztahy zastoupení projevují vzhledem k informacím podávaným auditem. V článku jsou definovány jednotlivé zainteresované osoby (stakeholderi a shareholderi) a stručně jsou vymezeny vztahy zastoupení. Rozčlenění jednotlivých vztahů zastoupení je uděláno podle vztahu objednatele k výsledku služby – zdali je objednatel hlavním příjemcem informací poskytnutých službou, nebo jestli je hlavním příjemcem jiná osoba (ostatní stakeholderi). Vztahy zastoupení jsou zkoumány z pohledu materiality a z pohledu poskytování informací o diferencích, které byly při ověřovací zakázce nalezeny.

Klíčová slova: Vztahy zastoupení; Ověřovací služby; Audit; Materialita.

The Principal-Agent Theory and its Influence on the Quality of Assurance Services

ABSTRACT

The article deals with the principal-agent theory and its application on provision of the assurance services. It describes influence which the principal-agent theory might have on the quality of information provided by the assurance services. The article defines stakeholders and shareholders of a company and their role in relation to provision of the assurance services, and then briefly presents the principal-agent theory. The influence of the principal-agent theory on the assurance services is ultimately studied in two ways, based on whether the subject who ordered the service is the main user of the provided information, or not. The agency costs are analyzed taking into account the amount of materiality and the amount of differences which are mentioned in management letter.

Key words: Principal-Agent Theory; Assurance Services; Audit; Materiality.

JEL classification: G02, M41.